

Een archeologisch bureau-onderzoek voor project 't Zouteland te Den Hoorn, gemeente Texel (NH)

N. van Malssen

ARC-Rapporten 2008-159

Groningen
8 januari 2009
ISSN 1574-6887

Colofon

Een archeologisch bureau-onderzoek voor project 't Zouteland te Den Hoorn, gemeente Texel (NH)

ARC-Rapporten 2008-159
ARC-Projectcode 2008/459

Tekst
N. van Malssen
Afbeeldingen
N. van Malssen
Redactie
C.G. Koopstra

Status
definitieve versie

Autorisatie — C.G. Koopstra

Uitgegeven door
ARC bv
Postbus 41018
9701 CA Groningen

ISSN 1574-6887

Groningen, 8 januari 2009

Een recente lijst van de ARC-Rapporten is te vinden op www.arcbv.nl

Projectgegevens

Projectnaam	't Zouteland
Projectcode	2008/459
Archisnummer	32486
Projectleider	drs. N. van Malssen
Contact	050-3687102; n.van.malssen@arcbv.nl
Opdrachtgever	Royal Haskoning, mw. I. Benjamins
Contact	i.benjamins@royalhaskoning.com
Bevoegd gezag	Gemeente Texel

Locatiegegevens

Toponiem	Zouteland
Plaats	Den Hoorn
Gemeente	Texel
Provincie	Noord-Holland
Kaartblad	9B
RD-coördinaten	NW: 112.31./559.792 NO: 112.428/559.827 ZO: 112.474/559.751 ZW: 112.382/559.722
Oppervlakte	ca. 0,9 ha

Beschrijving onderzoekslocatie

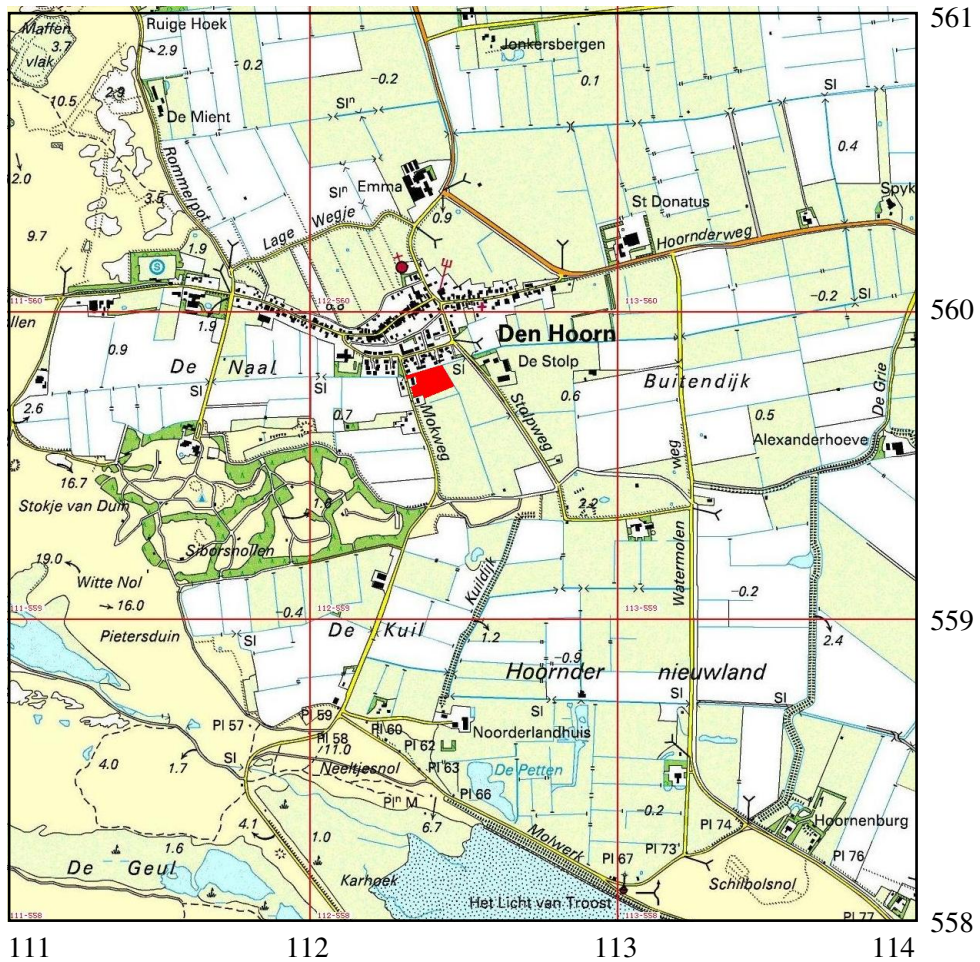
Geologie	Formatie van Naaldwijk
Geomorfologie	Afgegraven en/of geëgaliseerde strandwallen
Bodem	Beekeerdgronden; grof zand
Historische situatie	In de Middeleeuwen lag het plangebied in een baai, die geleidelijk aan verzandde. In de 15e eeuw werd deze baai ingepolderd. Vanaf deze tijd is het plangebied in gebruik geweest als landbouwgrond
Archeologische verwachting	Laag

Legenda

Onderzoekslocatie

Afbeelding 1 Topografische kaart van de onderzoekslocatie en omgeving, voorzien van RD-coördinaten. Bron: Topografische Dienst Nederland.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding tot het onderzoek

In opdracht van mw. I. Benjamins van Royal Haskoning heeft Archaeological Research & Consultancy (ARC bv) een archeologisch bureau-onderzoek uitgevoerd voor Plangebied 't Zoute Land te Den Hoorn (Texel). Aanleiding tot dit onderzoek vormt de geplande bouw van 19 woningen. Door deze werkzaamheden worden mogelijk archeologische resten bedreigd. Conform de Wet op de archeologische monumentenzorg¹ dient het plangebied eerst te worden onderzocht op de aanwezigheid van archeologische waarden. Het bureau-onderzoek is verricht op 10 december 2008 door drs. N. van Malssen. Het archeologisch onderzoek is uitgevoerd conform de eisen die gesteld worden in de Kwaliteitsnorm voor de Nederlandse Archeologie (KNA versie 3.1).²

1.2 Ligging en beschrijving van het onderzoeksgebied

De onderzoekslocatie ligt buiten de bebouwde kom, direct ten zuiden van Den Hoorn (afb. 1 en afb. 2). Het plangebied wordt in het westen begrensd door de Mokweg en is in gebruik als weiland/akkerland. Het plangebied heeft een oppervlakte van ca. 0,9 ha. Het maaiveld ligt tussen ca. 0,1 – 0,5 m +NAP (afb. 3).

1.3 Overzicht van de geplande werkzaamheden

Op het plangebied zullen 19 woningen worden gebouwd van verschillende typen, waaronder ook vrij in te vullen kavels. De mogelijkheid is aanwezig dat (een deel van) de huizen wordt onderkelderd. Bij de werkzaamheden zal de grond tot ca. 2 m –mv worden verstoord.

1.4 Doel van het onderzoek

Doel van het bureau-onderzoek is het verkrijgen van inzicht in bekende en te verwachten archeologische waarden in en om het plangebied. Op basis van de verkregen informatie wordt een archeologisch verwachtingsmodel voor de onderzoekslocatie opgesteld. Hierin wordt beschreven of er archeologische resten aanwezig (kunnen) zijn in het plangebied, wat de potentiële aard en omvang hiervan is en of de voorgenomen werkzaamheden in het plangebied een bedreiging vormen voor het bodemarchief. Indien dit het geval is, wordt geadviseerd op welke wijze hiermee in het vervolgtraject van de plannen rekening dient te worden gehouden.

1.5 Werkwijze

Voor het bureau-onderzoek wordt bronnenmateriaal uit diverse disciplines geraadpleegd en geïntegreerd tot een archeologisch verwachtingsmodel. Op basis van

¹De Wamz is in werking getreden op 1 september 2007.

²De inhoud van de KNA kan worden geraadpleegd op www.sikb.nl.

Afbeelding 2 De onderzoeksllocatie (rood). Bron: GoogleMaps.

geologische, geomorfologische en bodemkundige informatie wordt een beeld geschetst van de landschappelijke ontwikkeling van de omgeving van de onderzoeksllocatie. Deze landschappelijke ontwikkeling geeft inzicht in de potentiële bewoonbaarheid van de locatie. Voor de beschrijving van de archeologische waarden wordt gebruik gemaakt van Archis2, de online archeologische database van de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM), de Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW) en de Archeologische Monumenten Kaart (AMK), en, indien van toepassing, van informatie over eerder gedaan onderzoek en archeologische waarnemingen. Naast deze informatie wordt ook gebruik gemaakt van provinciale en gemeentelijke beleids- en verwachtingskaarten, in dit geval is de CultuurHistorische Waardenkaart (CHW) van de provincie Noord-Holland geraadpleegd.³ De historische ontwikkeling wordt beschreven aan de hand historisch-topografisch kaartmateriaal, historische literatuur en informatie van lokale historische verenigingen en/of amateur-archeologen. Hierbij wordt ook ingegaan op eventuele (sub)recente verstoringen die de archeologische verwachting beïnvloeden.

2 Resultaten bureau-onderzoek

2.1 Bekende aardwetenschappelijke waarden

Het onderzoeksterrein is gesitueerd in de fysisch-geografische regio het noordelijk zeeleigebied, dat zich uitstrekt over het noordelijke deel van de provincies Groningen en Friesland, de Waddeneilanden en de kop van Noord-Holland. Onder de

³geo.noord-holland.nl/chw.

holocene afzettingen (zie onder) ligt een pakket dekzand, dat tot de Formatie van Boxtel behoort (Berendsen 2005). De Formatie van Boxtel bestaat uit zeer fijn tot matig grof, zwak tot sterk siltig en kalkloos tot kalkhoudend zand. Dit zand is vanaf het Midden-Pleistoceen (ca. 465.000 jaar geleden) tot in het Holoceen (ca. 10.000 jaar geleden) afgezet door wind en kleine rivieren (De Mulder et al. 2003). Op de onderzoeklocatie is dit pleistocene zand geheel geërodeerd.⁴ Tijdens de voorlaatste ijstijd (Saalien 370.000 - 130.000 jaar geleden) onstonden, ook op Texel, stuwwallen, doordat het landijs de bodem opstuwde. Vanaf het Holoceen komen in de regio diverse sedimentaire milieus voor, waarbij het gaat om lagunaire en getijdenmilieus en estuariene milieus: de Formatie van Naaldwijk. Deze formatie is complex en bestaat uit meerdere laagpakketten; de formatie bestaat uit zeer fijn tot matig fijn zand en sterk zandige tot zwak siltige klei. Bij de afzetting van deze lagen werd de Basisveen Laag, die in het begin van het Holoceen was gevormd, weggeërodeerd (De Mulder et al. 2003). Vanaf ongeveer 4.200 jaar geleden vond opnieuw veenvorming plaats. Na ongeveer 3.000 jaar geleden ging de zee een grotere rol spelen, omdat deze ver landinwaarts doordrong. Hierdoor erodeerde de veenlaag en/of werd het veen bedekt door een dikke laag klei (Berendsen 2005). Dit proces ging door tot aan de ontginning van (de restanten van) het veen in de Vroege Middeleeuwen en de bedijkingen vanaf de Late Middeleeuwen. De bodem van het plangebied bestaat uit beekerdgronden; grof zand (afb. 5). Deze bodem is pas gevormd na het verzanden en inpolderen van de baai die hier tot in het begin van de Nieuwe Tijd heeft gelegen (zie par. 2.3). Volgens de geomorfologische kaart (afb. 4) ligt de onderzoekslocatie op een afgegraven/geëgaliseerde strandwal. Strandwallen zijn door de branding opgeworpen zandbanken, die boven het zeeniveau liggen. In dit geval is de strandwal ontstaan toen hier de zojuist genoemde baai lag.

2.2 Bekende archeologische waarden

Texel kent een grillige bewoningsgeschiedenis. De vroegste sporen van menselijke aanwezigheid dateren van ca. 12.000 jaar geleden (vuurstenen voorwerpen van de 'Hamburg-traditie', zie Louwe Kooijmans et al. (2005), p. 130). Verder zijn archeologische sporen (huisplattegronden) gevonden, die dateren uit de Midden-Bronstijd en de Vroege IJzertijd (Louwe Kooijmans et al. 2005, pp. 412 - 413 en 584 - 585). In de Romeinse Tijd was Texel waarschijnlijk niet of slechts zeer beperkt bewoonbaar. In de Vroege Middeleeuwen werden pogingen ondernomen het veen te ontginnen. Uit deze periode (vanaf de 7e eeuw) zijn een grafveld en de resten van een kapel bekend.⁵ De onderzoekslocatie heeft volgens de IKAW een lage trefkans. Op de provinciale CultuurHistorische Waardenkaart is aan de onderzoekslocatie geen waarde toegekend. Er zijn op de onderzoekslocatie geen vondsten of waarnemingen gedaan. In de omgeving van het onderzoeksgebied is een groot aantal waarnemingen gedaan (vooral op de hoger gelegen zones) en liggen meerdere archeologische monumenten:

- Ongeveer 450 m ten noordoosten van het onderzoeksgebied ligt AMK-monument 1312, een beschermd monument van zeer hoge waarde. Het betreft

⁴Zie de kaart 'pleistocene top' in Archis2.

⁵Beschrijving van de regio Zuid-Texel, Provincie Noord-Holland. Bron: www.lancewadplan.nl.

nederzettingen uit de IJzertijd gelegen in zand en klei (oostzijde) op een door marine-afzettingen afgedekte dekzandkop. De sporen bevinden zich op een terpachtige natuurlijke pleistocene verhoging en bestaan ondermeer uit ophogingslagen, grondsporen en diverse voorwerpen.

- Direct ten noorden ligt een monument van hoge waarde (monumentnr. 14956), de historische kern van Den Hoorn.
- Ongeveer 500 ten zuidoosten ligt AMK-monument 1313, een beschermd monument van zeer hoge waarde. Het betreft een terrein met nederzettingssporen uit de Late Middeleeuwen. Het monument is gelegen op een landinwaarts gebogen oude duinrug. De bodemgesteldheid betreft zand, de geomorfologie is oud duin. De overblijfselen bevinden zich direct onder het maaiveld en bestaan uit grondsporen (paalkuilen en afvalkuilen), aardewerk en botmateriaal.⁶

2.3 Historische situatie

Het langstraatdorp Den Hoorn werd aan het eind van de 14e eeuw of in het begin van de 15e eeuw gesticht op 'het Klif', een ongeveer 6 m hoge heuvel. Het dorp lag oorspronkelijk aan de baai de 'Soute Andeel'. Door grote zandverstuivingen stooft de baai binnen enkele tientallen jaren vol zand, waarna het westelijke deel van de Soute Andeel in 1378 werd ingedijkt. Dit is de huidige polder De Naal. Het gebied ten oosten hiervan, waar de onderzoekslocatie deel van uit maakt, stond bekend als het 'Soute Lant'. Dit deel van de baai was zoals blijkt uit de naam ook reeds aan het verzanden. In de 15e eeuw werd het Soute Lant ingepolderd. Als gevolg van deze landaanwinning en -aangroei is Den Hoorn vanaf de 16e eeuw steeds verder landinwaarts komen te liggen dan oorspronkelijk het geval was (afb. 8). Gezien de aanwezige bodem (beekeerdgronden) is het aannemelijk dat de polder werd gebruikt voor agrarische doeleinden. Op de kadastrale kaart uit het begin van de 19e eeuw en de topografische kaart uit het begin van de 20e eeuw is te zien dat de onderzoekslocatie niet was bebouwd en in gebruik was als landbouwgrond (afb. 9 en 10). Op de kaart van het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN) is het hoogteverschil tussen het plangebied en Den Hoorn goed te zien (afb. 3).

2.4 Gespecificeerd archeologisch verwachtingsmodel

Op basis van de bij het bureau-onderzoek verkregen informatie kan een archeologisch verwachtingsmodel voor het plangebied worden opgesteld. Volgens de IKAW heeft het plangebied een lage archeologische trefkans. De CHW van de provincie kent de locatie geen waarde toe. Op de locatie zelf zijn geen archeologische vondsten of waarnemingen gedaan. Binnen een straal van 500 m liggen drie archeologische monumenten. De geologische ontwikkeling van (zuidelijk) Texel is grillig verlopen. Het pleistocene zand, waarop prehistorische bewoningssporen kunnen voorkomen, is hier geheel geërodeerd. Het gebied is lang bedekt geweest met veen, wat bewoning bijna onmogelijk maakte. In de Middeleeuwen lag de onderzoekslocatie in een baai, die aan het eind van de Middeleeuwen verzandde, waarna de baai werd ingepolderd. Vanaf de 15e eeuw was de locatie in gebruik

⁶Gegevens ontleend aan Archis2.

Afbeelding 3 De onderzoekslocatie (omlijnd) en omgeving op de kaart van het Actueel Hoogtebestand Nederland. Bron: www.anh.nl.

als landbouwgrond, een functie die het tot op heden heeft behouden. Er zijn geen aanwijzingen dat de locatie ooit bebouwd is geweest. De kans dat op de onderzoekslocatie archeologische resten kunnen worden aangetroffen is minimaal.

3 Samenvatting en conclusie

De onderzoekslocatie ligt in de fysisch-geografische regio het noordelijk zeeleigebied. De bodem van de onderzoekslocatie bestaat uit beekeerdgronden, die na de inpoldering in de 15e eeuw zijn ontstaan. Het plangebied was in de Late Middeleeuwen een strandwal aan de voet van de lage heuvel waarop Den Hoorn is gelegen. De locatie is vóór die tijd nooit geschikt geweest voor bewoning. Mogelijk heeft op het pleistocene zand, dat in een groot deel van de ondergrond van Texel aanwezig is, in de prehistorie bewoning plaatsgevonden, maar op de locatie is deze laag volledig geërodeerd. De onderzoekslocatie heeft op de IKAW een lage archeologische trefkans. Op de CHW van de provincie heeft de locatie geen waardering gekregen. Er zijn geen archeologische vondsten of waarnemingen gedaan in het plangebied. Het is daarom niet waarschijnlijk dat op de onderzoekslocatie archeologische resten in de bodem aanwezig zijn.

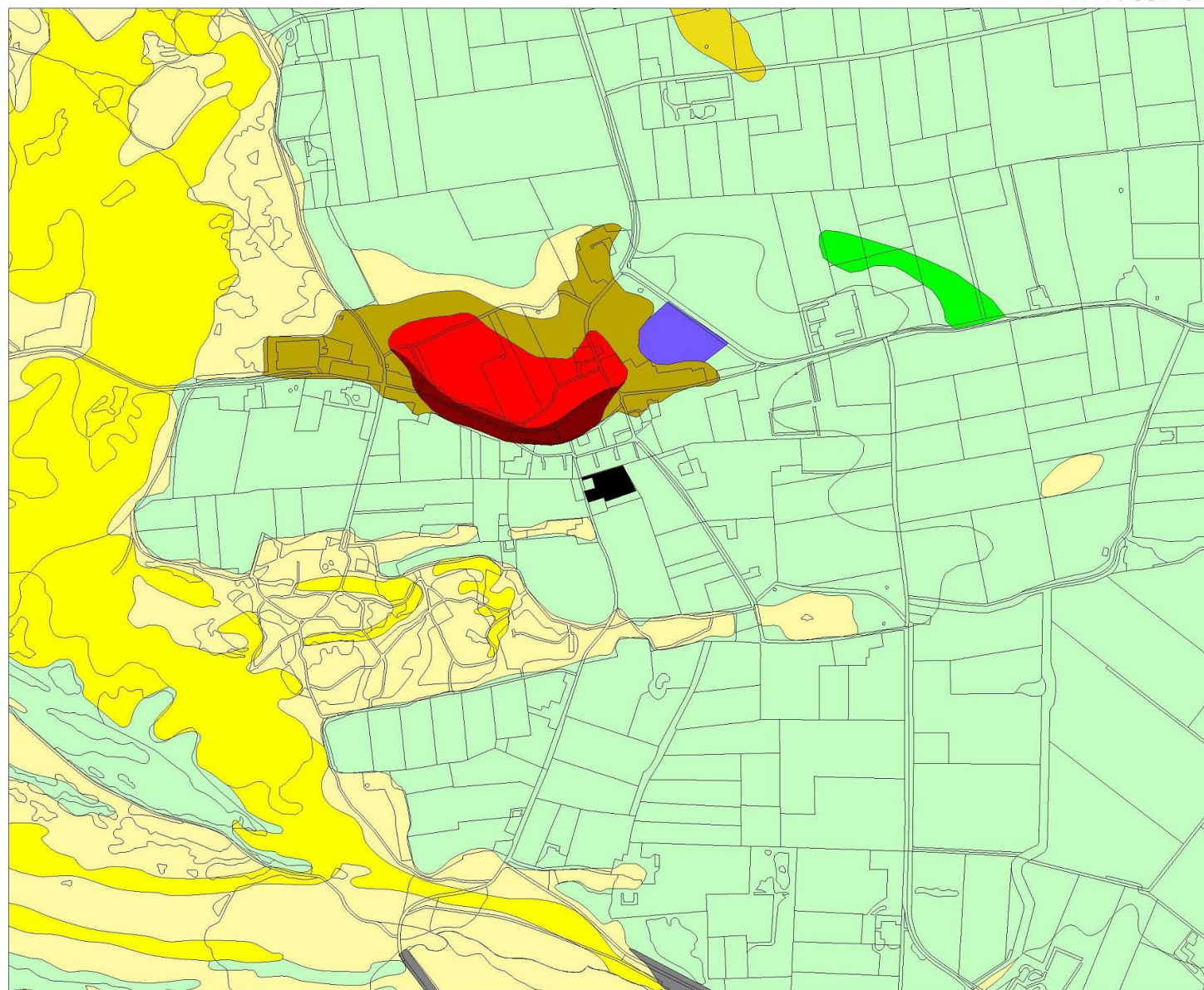
4 Aanbeveling

Op basis van de gegevens die bij het bureau-onderzoek zijn verkregen wordt geadviseerd dat voor de onderzoekslocaties geen verder archeologisch onderzoek nodig is. De locatie kan derhalve worden vrijgegeven. Het is aan het bevoegd gezag, de gemeente Texel, om het terrein definitief vrij te geven. Mochten tijdens de werkzaamheden alsnog archeologische resten worden aangetroffen, dan dient dit onmiddellijk gemeld te worden bij het bevoegd gezag.

Literatuur

- Berendsen, H.J.A., 2004. *De vorming van het land*. Assen (Fysische geografie van Nederland). Vierde, geheel herziene druk.
- Berendsen, H.J.A., 2005. *Landschappelijk Nederland. De fysisch-geografische regio's*. Assen.
- Brandt, R.W. et al. (red.), 1992. *ARCHIS. Archeologisch Basis Register, versie 1.0*. Amersfoort.
- Louwe Kooijmans, L.P., P.W. van den Broeke, H. Fokkens, A. van Gijn et al. (red.), 2005. *Nederland in de prehistorie*. Amsterdam.
- Mulder, E.F.J. de et al., 2003. *De ondergrond van Nederland*. Groningen/Houten.

114117 / 561131

Legenda

□ TOP10 ((c)TDN)

GEOMORFOLOGIE ((c)Alterra)

- Wanden
- Hoge heuvels en ruggen
- Terpen
- Hoge duinen
- Plateaus
- Terrassen
- Plateau-achtige vormen
- Waaivormige glooiingen
- Niet-waaivormige glooiingen
- Lage ruggen en heuvels
- Welvingen
- Vlakten
- Laagten
- Ondiepe dalen
- Matig diepe dalen
- Diepe dalen
- Water
- Bebouwing
- Overig (Dijken etc)

0 500 m

N

Archis2

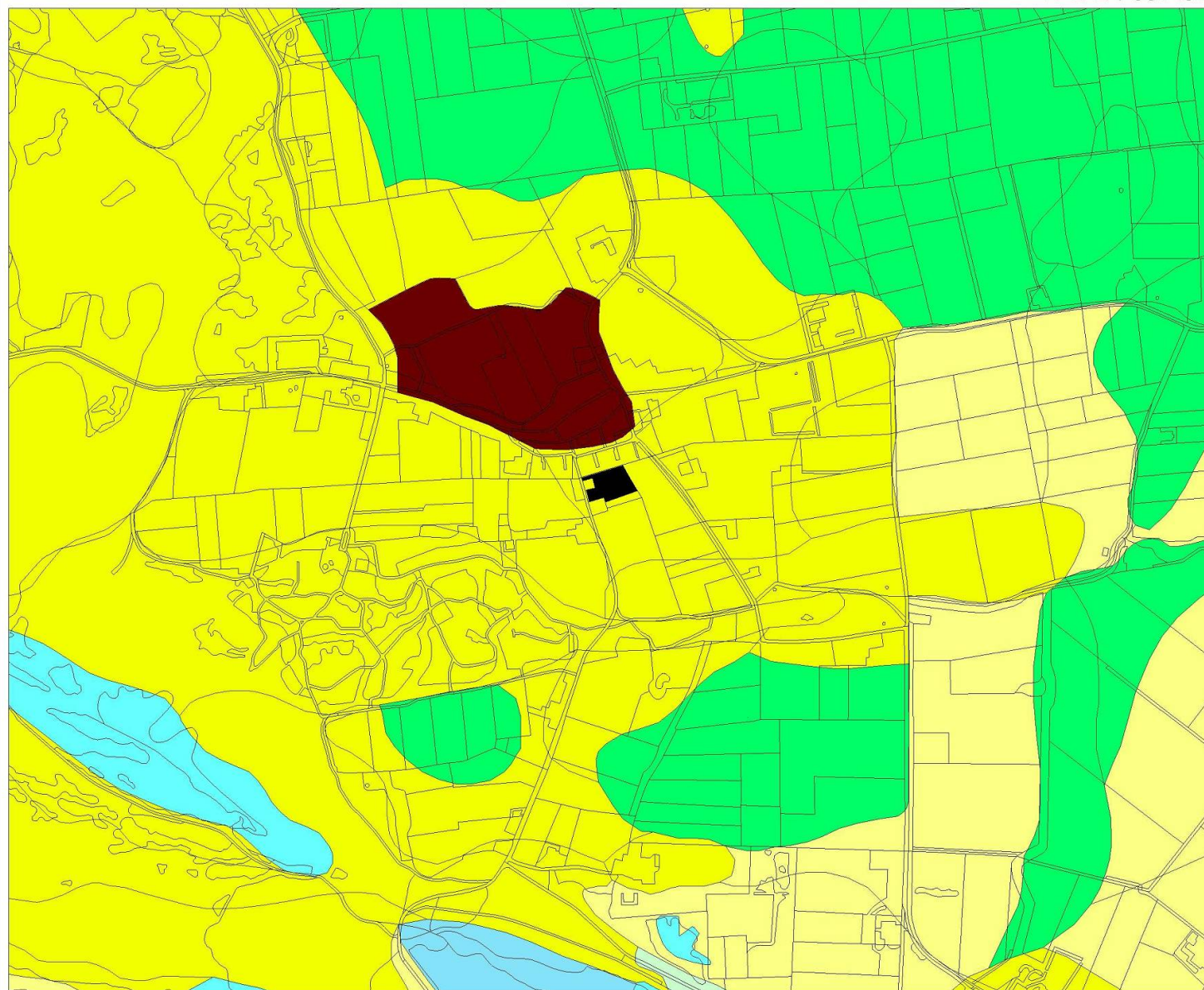
rijksdienst voor
archeologie,
cultuurlandschap
en monumenten

110679 / 558323

Afbeelding 4 Geomorfologische kaart van de onderzoekslocatie (zwart) en omgeving. Bron: Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM)/Archis II.

114117 / 561131

Legenda

□ TOP10 ((c)TDN)

BODEM ((c)Alterra)

- Associaties
- Brikgronden
- Bebouwing
- Dijk, bovenlandstrook
- Dikke eerdgronden
- Fluviaale afz ouder pleistoceen
- Groeve, gegraven, mijnstort
- Kalksteenverweringsgronden
- Oude rivierkleigronden
- Overige oude kleigronden
- Ondiepe keileemgronden
- Leemgronden
- Zeekleigronden
- Mariene afz ouder pleistoceen
- Niet-gerijpte minerale gronden
- Oude bewoningsplaatsen
- Rivierkleigronden
- Kalkh lutumarme gronden
- Veengronden
- Moerige gronden
- Water, moeras
- Podzolgronden
- Kalkloze zandgronden
- Kalkhoudende zandgronden

0 500 m

N

Archis2

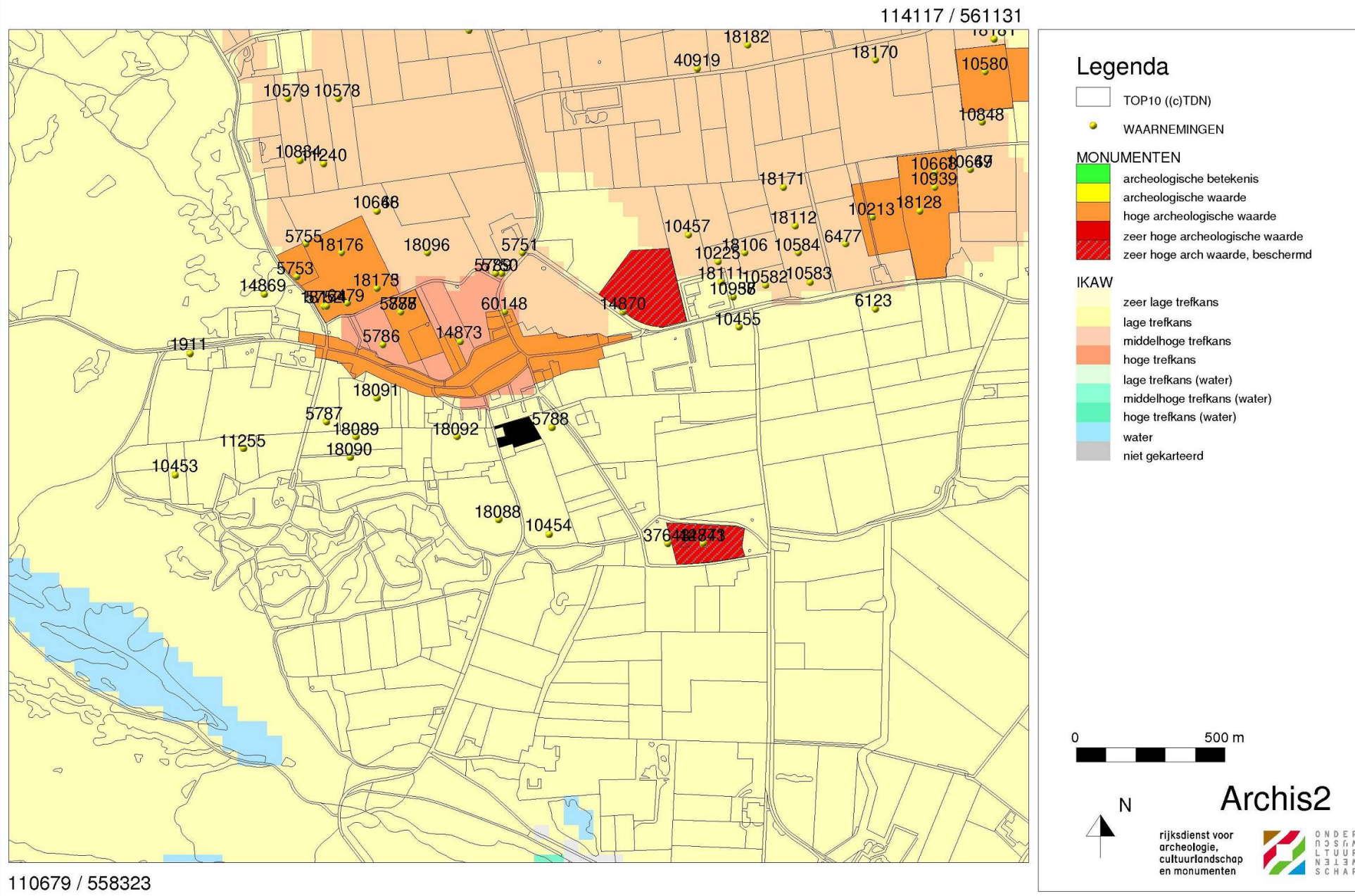
rijksdienst voor
archeologie,
cultuurlandschap
en monumenten

ONDER
N 3 S G M
L T U R
N 3 1 3 M
S C H A P

110679 / 558323

Afbeelding 5 Bodemkaart van de onderzoekslocatie (zwart) en omgeving. Bron: Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM)/Archis II.

Afbeelding 6 Archeologische waarden op de onderzoekslocatie (zwart) en in de omgeving. Bron: Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM)/Archis II.

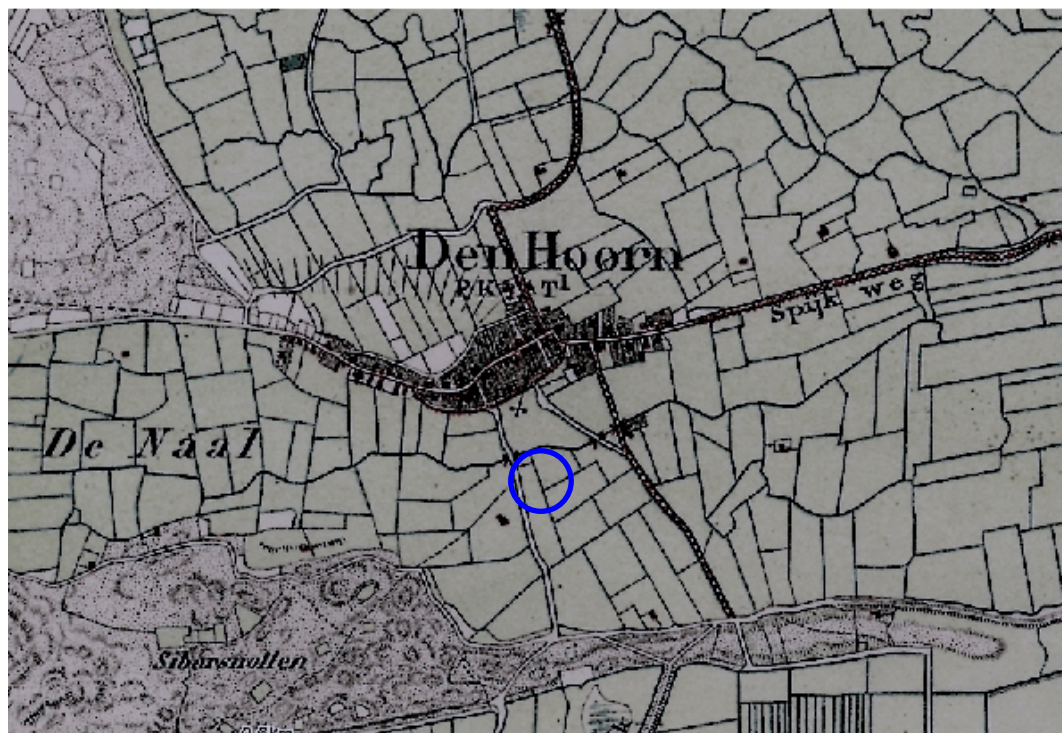
Afbeelding 7 Den Hoorn op de kaart van Scorel. Eind 16e eeuw. De kaart is zuidwest gericht.

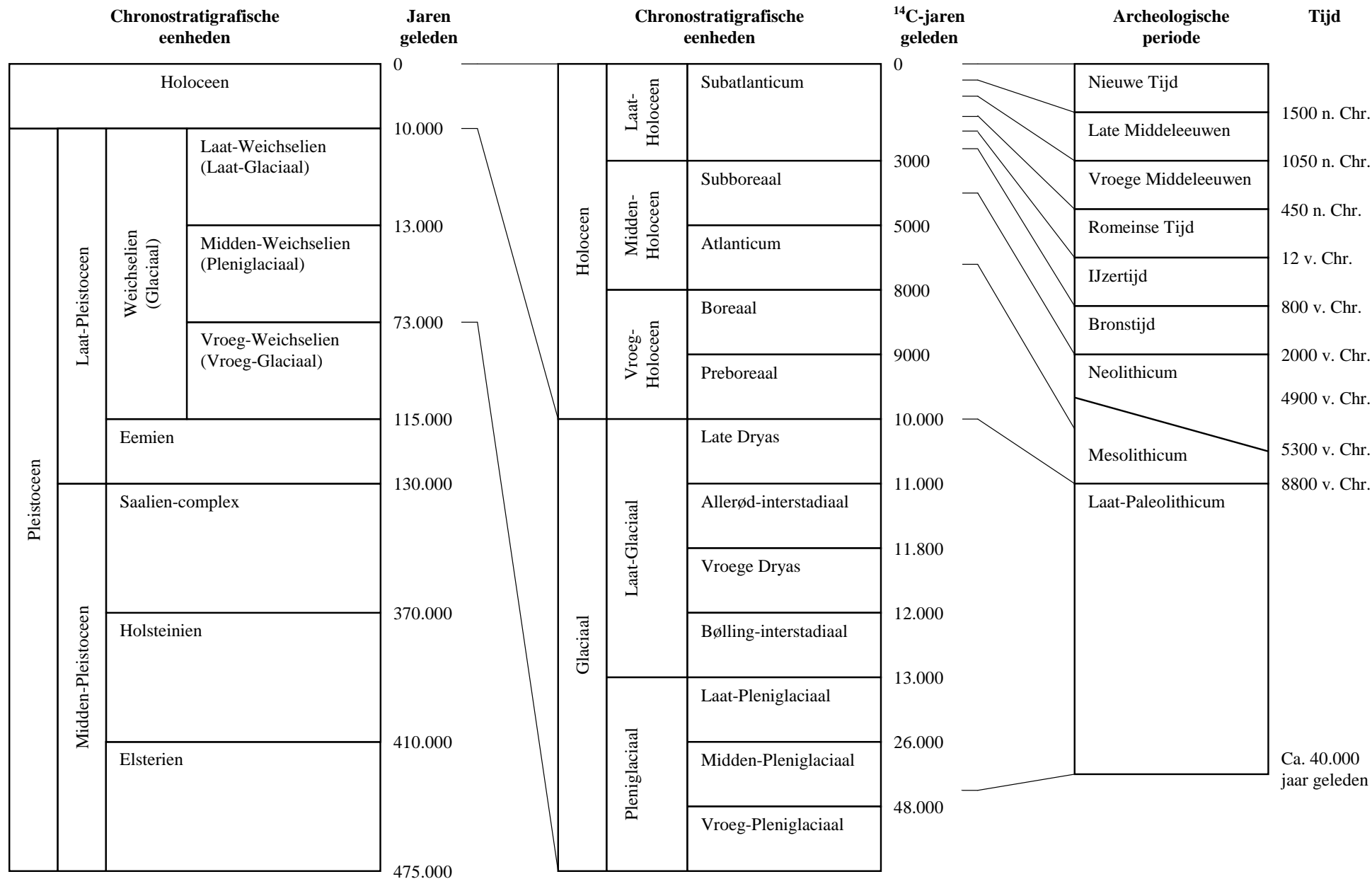
Afbeelding 8 Texel op de kaart van Blaeu. Midden 17e eeuw. De kaart is west gericht. Bron: www.watwaswaar.nl.

Afbeelding 9 Het plangebied (omcirkeld) op een kadastrale kaart uit de eerste helft van de 19e eeuw. De kaart is westgericht. Bron: www.watwaswaar.nl.

Afbeelding 10 Het plangebied (omcirkeld) op een topografische kaart uit het begin van de 20e eeuw. Bron: www.kich.nl.

Afbeelding 11 Een overzicht van geologische (chronostratigrafische) en archeologische periodes. Door: A.J. Wullink. Gebaseerd op: Brandt et al. 1992; De Mulder et al. 2003; Berendsen 2004.